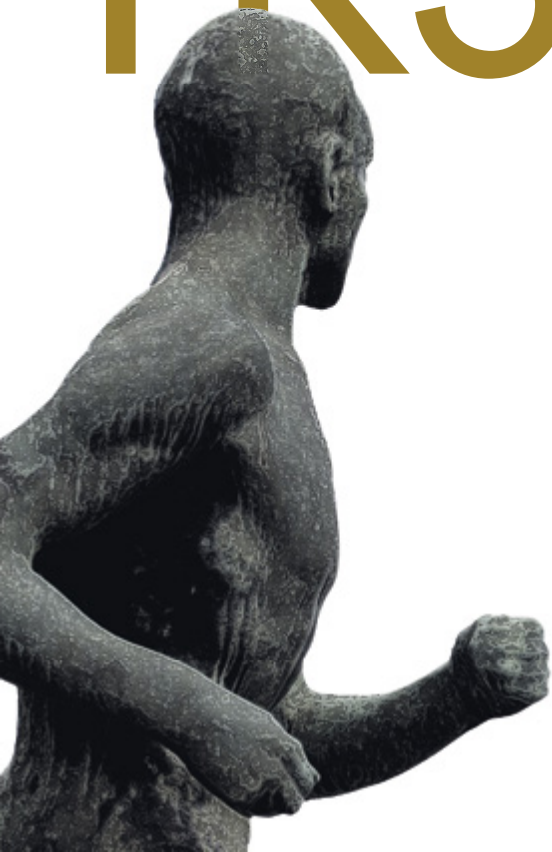

KARO

WSOY

HÄMÄLÄINEN

YKSIN

Romaani
Paavo Nurmesta

KARO
HÄMÄLÄINEN
YKSIN

Romaani

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

Kiitos tuesta: Jenny ja Antti Wihurin rahasto,
kirjastoapurahalautakunta, valtion kirjallisuustoimikunta
ja WSOY:n kirjallisuussäätiö

© KARO HÄMÄLÄINEN JA WSOY 2015

ISBN 978-951-0-41303-6

PAINETTU EU:SSA

I

ALOITTAMINEN EI OLE vaikeinta. Vaikeinta on se, mikä on sitä ennen.

Hengitin rauhallisesti nenän kautta. Heitin vasemman jalkani näennäisen huolimattomasti oikean etupuolelle kuin olisin muka unohtanut missä olin. Valmistauduin levottomasti liikehtivien miesten vieressä elämäni siihen asti tärkeimpään viisitoistaminuuttiseen.

Halusin olla yksin.

Halusin olla Antwerpenissä keskellä kaikkea, mutta kun kahdeksan vuotta aiemmin ensimmäisen kerran olin ajatellut, että juoksisin joskus olympialaisten loppukilpailussa, en ollut ymmärtänyt, kuinka epämiellyttävää on seistä lähtöviivan takana kaikkien katsottavana ja vain odottaa.

Muut liikehtivät, minä seisoin paikallani. Vaikutin rauhalliselta. Niin hämäsin muita ja yritin petkuttaa itseäni.

Olin erilainen kuin muut, mutta kukaan ei tiennyt sitä. Urheilijoita tuli ja meni kuin autoja Fordin liukuhihnalla. Olin 23-vuotias suomalainen poika, joka saattaisi juosta vain tämän kilpailun, jäädä häntäpäähän ja unohtua. Niin kävi useimmille.

Oli tiistai, elokuun 17. päivä vuonna 1920, kello var-
tin yli kolme iltapäivällä Euroopan aikaa. Tarkkailin,
mutta en muita vaan itseäni.

Vatsassa nipisteli.

Ensimmäisenä matkayönä oli noussut myrsky, joka
oli möyhentänyt vatsan ja kiristänyt hermot. Olin ka-
konut oksennusta höyrylaivan laidan yli Itämereen.
Kapteeni oli muuttanut reittiä kohti Ruotsin rannik-
koa mutta ei ollut päässyt pakoon myrskyä. Pakoon ei
pääse, jos ei ole riittävän nopea, ja sen jälkeen on vie-
lä jaksettava.

Olin juonut mehua, jotta en olisi kuivunut. Kaksi
päivää rantautumisen jälkeen Antwerpen ei ollut enää
heilunut, mutta vieraat olot, oudot ruuat ja jännitys
koettelivat elimistöäni. Nämä olivat urani ensimmäiset
ulkomaiset kisat, tämä ensimmäinen loppukilpailuni.

Olin heräillyt tyttökoululla keskellä yötä. Kisat
hermostuttivat minua, ja hermostumiseni hermostut-
ti lisää. Tavat olivat vieraita, ja kilpailujen aikataulua
muutettiin järjestäjien oikkujen mukaan miten sattui.
Olin suunnitellut päiväni alkuperäisten aikataulujen
mukaan. Jouduin odottamaan turhaan, hermostuin.
Jouduin lähtemään stadionille liian pian ruuan jälkeen,
hermostuin. Aikataulu oli minulle turva ja varmuus.
Suunnitelmiini kajoaminen oli tunkeutumista omal-
le reviiirilleni, sille pienelle osalle maailmaa, jota kuvit-
telin hallitsevani.

Viisi vuotta aiemmin, niukasti seitsemäntoista-vuotiaana, olin osallistunut Salossa murtomaajuoksun piirinmestaruuskilpailuihin. Ne olivat olleet ensimmäiset kisani Turun ulkopuolella. Olin voittanut nuorten sarjan yli minuutilla. Maastossa sai olla yksin, toisin kuin Antwerpenin Champs de Beerschotin hiilimurskaradalla.

Stadionia oli alettu rakentaa vasta edellisvuonna. Kaikki oli puhdasta, eikä sade ollut ennättänyt piestä vaaleaksi maalattua lauta-aitaa, joka erotti katsomon juoksuradasta. Ilma enteili ukkosta. Hiki kostutti tummansinisen juoksupaitani, jonka hihansuut ja kaulaukko oli reunustettu valkealla nauhalla. Rinnassa, numerolapun yläpuolella, sininen teki tilaa neljälle aaltoilevalle kuviolle. Silmä näki valkeiden läikkien sijaan sinisen ristin, joka jäi valkoisen sisään: kuviosta muodostui hulmuava Suomen lippu.

Katsojia oli paljon enemmän kuin edellispäivänä, jolloin vain muutamat seurueet olivat laiskasti seuranneet viidentuhannen metrin koe-eriä. Olin juossut neljästä erästä kolmannessa. Kahdeksan miestä oli ollut minua nopeampia, ja ranskalainen Joseph Guillemot oli saanut omassa erässään sekunnin kymmenykselle saman ajan kuin minä.

Silti tiesin olevani yksi kisan suosikeista. Olympiakatsastuksissa Helsingissä minulta oli kulunut viiteen kilometriin vain puoli sekuntia yli viisitoista minuut-

tia. Siitä oli tullut Suomen ennätys, sillä ennätysiksi hyväksyttiin silloin vain Suomen kamaralla juostut tulokset eikä Kolehmaisen Tukholman olympialaisten maailmanennätystä otettu lukuun.

Asetuin äärimmäiseksi oikealle. Se oli hyvä asema. Ulkoreunapaikalla kukaan ei töninyt oikeaan kylkeen eikä työntänyt kättään kiinni käsivarteen. Pysytn tarkkailemaan toisia, jottei minun olisi tarvinnut tarkkailla itseäni.

Ylhäällä aitiossaan istui Belgian kuningas Albert, joka olan yli kulkevassa nahkavyössään, kiiltävänappisessa sotilastakissaan ja kovalippaisessa lakissaan vaikutti enemmän sotilaalta kuin kuninkaalliselta. Olympialaiset jatkoivat sotaä rauhan keinoin. Suomi oli ensimmäistä kertaa mukana itsenäisenä valtiona.

Seisoin kädet kylkiäni sivuilla ja yritin olla välittämättä kaikesta tuosta, välittämästä yhtään mistään muusta.

Ruotsalaisnelikko hääräsi Guillemot'n ympärillä. Ranskalainen oli suunnitellut vilvoittavansa itseään matkan aikana pesusienillä, jotka hänellä oli käsissään. Ruotsalaiset kävivät vuoron perään toivottamassa Guillemot'lle onnea matkaan kädestä pitäen. Niin he tyhjensivät ranskalaisen sienet ja suunnitelman.

Se oli lapsekasta peliä. Voittaisin juoksemalla, en kättä puristamalla.

Viimein lähettäjä sanoi jotain. Olimme opetelleet käskysanat, mutta lähettäjän lausumana ne kuulostivat erilaisilta. Käsky hiljensi katsomon ja rauhoitti kanssakilpailijat. Kumarruin eteenpäin niin kuin muutkin. Pysyttelin paikallani.

Lähtölaukaus vapautti. Pauhu yltyi, mutta se ei häirinyt. Minun ei tarvinnut odottaa, vaan saatoin juosta. Sitä olin tullut tekemään, siihen olin treenannut itseni. Nyt nähtäisiin, että satoihin pitkiin kävelylenkeihin, murtomaajuoksuihin ja kenttäharjoituksiin käyttämäni vaiva oli tuottanut tulosta.

Viisitoista minuuttia. Olin juossut matkan treeneissä nopeammin, mutta sen tiesi vain mustakantinen muistivihkoni.

Askeleeni ojentui pitkänä.

Pari ensimmäistä kierrosta juoksin joukon jatkona. Tarkkailin, niin kuin olin suunnitellut, sekä itseäni että muita. Ennalta ajatellen pahimpia vastustajia olivat ruotsalaiset Rudolf Falk ja Eric Backman. Ruotsalaisia finaalissa oli neljä, samoin brittejä. Amerikkalaisia oli kolme, ja he viihtyivät kärjessä ensimmäiset kierrokset.

Kuudentoista miehen piikkikengät möyhensivät pehmeää juoksurataa. Katsojat hurrasivat aina, kun isäntämaan Julien van Campenhout juoksi heidän ohitse. Myös ranskalainen Guillemot sai suosionosoituksia. Olisi katsomosta kuulunut muutama suo-

menkielinenkin kannustushuuto, mutta en kuunnellut niitä, enkä olisi kuullut, sillä kun juoksin, maailman-kaikkeus lakkasi olemasta.

Se oli virheeni.

Kilometrin verran annoin edellä juoksevien jaloista heittyvän hiilimurskan pölähdellä säärilleni. Silloin pelko voitti.

Hivuttauduin kärkijoukkoon. Kun Italian Carlo Speroni nykäisi, läksin mukaan, ja kun olin pääsyt vauhtiin, annoin vauhdille vallan. Vauhti on petollinen, sillä se vie varomattoman ja viettelee kenet vain. Vauhdin edessä täytyy olla vahvatahtoinen tai köyttää itsensä mastoon.

Lantio heitti jalan pitkälle eteen, kädet hakivat voimaa sivuilta. Kynärpäät nykäisivät taaksepäin yhdeksänkymmenen asteen kulmassa. Ohitin italialaisen. Johdin.

Suora aukeni edessäni, sen päässä katsomo, eikä tielläni ollut ketään. Käännyin kaarteeseen ja huomasin kärkiryhmän erkanevan muista. Katsomon huuto painoi kylkeen.

Juoksin pakoon.

Pelkäsin.

Minulla ei ollut muuta vaihtoehtoa. Jos halusin voittaa, minun oli väsyttävä muut. Oli juostava koko matka niin kovaa, että muut eivät pystyisi päihittämään minua loppuspurtillaan.

Joukko harveni. Paidan etumus tummui, puuvilla vettyi raskaaksi.

Puolimatkan aika oli 7.12. Se tarkoitti 2.53:n kilometrivauhtia. En seurannut numeroita. Kolmen kilometrin väliajan luin myöhemmin lehdestä: 8.43. Vauhti oli hidastunut, mutta olin silti edellä Kolehmainen kahdeksan vuotta sitten Tukholmassa juoksemaa maailmanennätystä.

Minun olisi pitänyt ymmärtää, mitä vauhti tarkoitti: minun täytyisi parantaa omaa virallista ennätystäni puolella minuutilla. En ajatellut sitä. Ruumiini sykki vain yhtä viestiä: on päästävä eroon muista. Minun oli tultava yksin loppusuoralle. Silloin voitaisin kultamitalin.

Kaksi kilometriä. Viisi kierrosta. Oli jaksettava. Jalat olivat arat edellispäivien harjoittelusta. Olin yrittänyt ottaa juoksemalla kiinni sen, mitä olin merenkäynnissä menettänyt, joten muiden mennessä hierottavaksi olin lähtenyt treenaamaan.

Suola maistui suussa, hiilimurskan pöly kohosi kitalakeen. Piikkikengät kaapivat murskaa, joka oli kuoppainen kahdeksan kierroksen jälkeen. Kuusi-toista juoksijaa. Kahdeksan kertaa kymmenen, kahdeksankymmentä. Kahdeksan kertaa kuusi, neljäkymmentäkahdeksan. Kahdeksankymmentä plus neljäkymmentäkahdeksan. Yhteensä satakaksikymmentäkahdeksan juoksijakierrosta. Yhtä monta juoksukengän painaamaa jokaisella askeleenmitalla.

Ruotsalaiset olivat jääneet, osa amerikkalaisista jo keskeyttänyt, mutta minua neljätoista senttiä lyhyemmän ranskalaisen hengitys tunkeutui korvaani. Riuhdoin itseäni irti Guillemot'sta, otin vasemmalla jalallani pidemmän askeleen kuin kukaan kilpakumppaneistani. Olin treenannut askeleeni. Luotin fysiikkaan: jos askeleeni olisi muita pidempi, minun tarvitsisi ottaa vähemmän askeleita kuin muiden. Jos ottaisin samassa ajassa saman määrän askeleita, olisin perillä ennen heitä.

Pääsin eroon, mutta hetken kuluttua Guillemot oli jälleen kannassa. Riuhtaisin uudelleen. Joka askeleella matkaa oli jäljellä vähemmän. Oli vain jaksettava. Niin yksinkertaista se oli.

Oli päästävä eroon ranskalaisesta.

Väsytys painoi. Kuumuus painoi. Juoksu oli muuttunut väkinäiseksi.

Kamppailin matkaa vastaan.

Se oli väärä kamppailu.

Kierroksella ohitettavien kohdalla kiristin, mutta vauhti oli hiipunut. Aika ei merkinnyt vaan voitto, ja voittaakseni minun oli karistettava ranskalainen. Nyt, ennen loppua.

En ajatellut muuta. Pakenin.

Guillemot ei suostunut jäämään. Nykivä hengitys puhalsi hartioihini.

Viimeiselle kierrokselle lähdimme peräkkäin, vain me kaksi. Minä johdin. Miehiä taivalsi ympäri rataa

kamppailmassa vähäisemmistä sijoista, mutta yleisö seurasi meitä ja puhkesi huutoihin, kun tulimme kohdalle.

Takasuora. Matkaa ei ollut enää jäljellä paljon. Se pitäisi jaksaa.

Ei, jaksaminen ei riittäisi. Pitäisi kiristää.

Pitää kiristää.

Ranskalaisen rinta työntyi eteen ja puristui sisään tiukan hengityksen tahtiin. Viimeisen kierroksen puoliväli oli jo ohitettu.

Silloin ymmärsin hävinneeni.

Tiesin, mihin pystyin ja mihin en.

Takakaarteessa Guillemot ohitti minut, nosti vauhtiaan ja pinkoi karkuun. Maalisuoralla eroa tuli lähes viisi sekuntia ranskalaisen hyväksi. Kun olin ymmärtänyt tappioni, miksi olisin riuhtonut? Kun olin ymmärtänyt tappioni, olin niin vihainen itselleni, etten kyennyt edes juoksemaan.

Minua tultiin onnittelemaan. Hätistin onnittelijat pois. Mitä iloitsemista oli hopeamitalissa? Olin hävinnyt. Olin johtanut kisaa kilometrien matkan, mutta ranskalainen oli vienyt voiton. Sellaista kutsutaan häviämiseksi.

Kun luulin jo päässeeni eroon kädenpuristelijoihin, tuli vielä yksi. Hän onnitteli ruotsin kielellä ja hymyili päälle.

Huitaisin hänet sivuun.

Se kädenliike maksoi minulle kymmenennen olympiakullan kaksitoista vuotta myöhemmin.

En ollut harmissani tappiosta vaan siitä, että olin juossut tyhmästi. Päätin, että juoksisin jatkossa viisaammin. Jatkossa juoksisin kovempaa.

Enkä enää häviäisi.

II

JARRURINKATU 4 SIIJAISI Turun VII kaupunginosan luoteiskulmassa, korttelinmatkan päässä rautatiestä ja kahden asemasta. Sittemmin kadun nimi on muutettu Jarrumiehenkaduksi, puut ovat kasvaneet ja vanhimmat hakattu pois. Kaduksi se on vaatimaton, yhden korttelin mittainen pätkä Ratapihankadun ja Rauhankadun välissä.

Aseman seutu oli työläisten aluetta. Se sijaitsi toisella puolella harjua kuin Turun keskustaa halkova Aurajoki tuomiokirkkoineen ja paremman väen kivi-palatseineen. Punaisiksi maalatut rivitalot kiersivät tonttimme reunoja. Parin korttelin päähän rakennettiin suurta punatiilikirkkoa.

Muutimme syksyllä 1903 asuntoon, joka sijaitsi aivan toisen piharivitalon päädyssä. Päätyyn ei ollut ikkunaa, sillä siellä olivat talojen yhteiset huusit. Keittiöstä ja kammarista koostuva asunto oli yhtiön halvin. Se oli isältäni järkiperäinen investointi, sillä käymälän hajut eivät sanottavasti häirinneet.

Niihin tottuu, isä tapasi sanoa, eikä elämää juhlaiksi pitänyt luullakaan.

Hajun kesti, kun tiesi, että asunnon oli saanut edul-

lisesti. Elämän kesti, kun osasi olla välittämättä ja teki parhaansa.

Olin syntynyt Itäisellä linjakadulla. Sieltä olimme muuttaneet Raunistulaan, mutta vasta Jarrurinkadulta alan muistaa. Siellä, asunto-osakeyhtiö Oltavan ja Kotilieden pihapiirissä, minusta kasvoi se, mikä minusta tuli. Radan ja kirkon välissä, rivitalojen rajaamalla pihalla, keittiönpöydän ääressä ja Ruissaloon vievällä tiellä. Käänteisessä tärkeysjärjestyksessä.

Söin puuroa keittiönpöydän ääressä ja kurkin yksinkertaisten pitsiverhojen välistä naapureita, jotka kulkivat asioilleen talon taakse. Kun opin numerot, laskin verhon reikien lukumäärän. Kun opin kertotaulun, laskin verhossa säännöllisesti toistuvien kuvioiden määrän yläreunasta ja pystyreunasta. Kerroin luvut yhteen ja sain verhossa olevien kuvioiden lukumäärän. Laskin yhdessä kuviossa olevat reiät ja kerroin luvun kuvioiden määrällä.

Luku ei täsmännyt siihen, jonka olin saanut yksitellen laskemalla. Jo siihen mennessä verho oli rispaantunut ja vierekkäiset reiät revenneet yhdeksi muodottomaksi aukoksi.

Silloin minun olisi pitänyt ymmärtää, että matemaatiikka toimii vain maailmassa, jossa aika ei kuluta eikä ratapihalta leijuva noki mustuta valkeaa lankaa.

Taloissa asui monilapsisia perheitä. Muistan kaikkien nimet, mutta niitä ei tarvitse muistella niin kuin

ei heitäkään. En kiinnittänyt sinuun erityistä huomiota. Olit vuoden minua nuorempi, enkä välittänyt nuoremmitani kuten minua vanhemmat eivät välittäneet minusta. Asuitte Kotiliedessä sisäpihan toisella puolella. Asuntonne oli suurempi kuin meidän, vaikka teitä oli vain neljä: sinä, vanhempasi ja isoveljesi. Isäsi oli ylennyt veturinkuljettajaksi. Hänen käskyllään tonnien painoinen kulkuneuvo ja sitä seuraavat vaunut kuljettivat tavaroita satamasta ja satamaan. Myöhemmin juoksin niiden perässä.

Isälläsi oli voimaa, valtaa ja kourat, jotka olivat keittyneet öljyssä mustiksi. Äitisi oli taitava ompelemaan.

Ensimmäiseksi sinusta muistan sen, että ihmettelin, miksi lapasissasi oli kämmenselän puolella punoskuvioita.

Sanoit, että ne ovat kauniita.

Ymmärsin sen. Mutta mitä varten ne ovat?

Siksi, sinä sanoit.

Äiti patisti minut leikkimään pihalle, kun hän siivoisi tai laittoi ruokaa. Äidin mielestä oli normaalia, että lapsi pelaa toisten kanssa.

Piti olla normaali, vaikka en ollut. Olin mikä olin, koska olin myös isäni poika.

Äiti oli kotoisin Angelniemeltä muutaman kymmenen kilometrin päästä. Hän oli talon tyttö, jonka seudulla työskentelemässä ollut kaksitoista vuotta van-

hempi kirvesmies oli saanut mukaansa ja vienyt vihille. Minun syntyessäni äiti oli kaksikymmentäviisi, yhden Siirin jo synnyttänyt nainen, joka minun jälkeeni synnytti toisen Siirin, kun ensimmäinen ei elänyt kah- ta vuotta kauemmin.

Olin täyttänyt kesän alussa yhdeksän, teidän talon- ne pojat olivat kolme neljä vuotta vanhempia. Ateenan kisoista selostuksia lukeneina he olivat perustaneet urheiluseuran. Halusin mukaan. He pitivät minua räpä- leenä ja olivat oikeassa. Kun he lähtivät pihasta treni- lenkille Ruissalon suuntaan, säntäsin lupaa kysymättä perään. Tie oli avoin, kaikille vapaa juosta. Pysytte- lin heidän mukanaan. Muita vanhempi trenari juok- si edellä ja vaati lisäämään vauhtia. Hiekkatie pölyysi, hiki valui poskia pitkin. Joku ähisi, että pitäisi hellit- tää, kun rintaan pisti, mutta trenari tihensi askeltaan.

En tahtonut jaksaa, mutta halusin.

Kun paluumatkalla asemarakennus näkyi, trenari huusi ottamaan loppuspurtin. Kukin juoksi niin kovaa kuin kintuista pääsi. Kotikorttelin kulmalla otin kiin- ni kaksi poikaa, portilla pinnistin vielä viimeisen ohit- se ja löin käteni kotitalon seinään.

Trenari sanoi, että olin tullut toiseksi. Voittaja oli muka isoveljesi, jonka olin ohittanut portilla. Maali oli kuulemma portti, ei talon seinä.

Kerroin tapauksesta illalla kotona. Isä sanoi, että niin elämä kulkee.

Minusta se oli väärin.

Muuta ei voi kuin elää niin hyvin kuin kykenee. Kyllä Jumala joskus palkitsee, isä sanoi. Lohdutukseksi se kai oli tarkoitettu.

Sain pojilta luvan osallistua lenkeille heidän kanssaan. Kintut olivat aina juoksemisesta kipeinä, mutta sinnittelin mukana. Halusin olla paras. Minun täytyi. Pallopeleissä, hyppyissä ja heitoissa en pärjännyt. Juoksemalla hankin oikeuden olla niin kuin muut.

»Elämä ei ole peliä,
jossa syntymän jakamilla korteilla
pitäisi pystyä voittamaan toiset.
Elämä on testi,
jossa punnitaan, kuka kestää.
Pärjäsin seitsemän vuosikymmentä.
En minä huonosti pärjännyt.
Epäonnistuin.»

Yksin on Paavo Nurmen säälimätön tilinteko
saavutuksistaan ja pettymyksistään.

Jälkimmäisiä on hänen kirjanpidossaan enemmän.
Teos kertoo häviämisen pelosta, varman päälle laskemisesta,
menetetyistä mahdollisuuksista ja katkeruuden tunteesta;
siitä kuinka numerot ovat sekä urheilijan
että liikemiehen puolella aina siihen saakka,
kunnes vääjäämättä kääntyvät häntä vastaan.

#kirja WWW.KIRJA.FI	 9 789510 413036	
	84.2	

PÄÄLLYKSEN KUVA Lehtikuva Jussi Helttunen

PÄÄLLYS Martti Ruokonen